

मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ चे
कलम ४ अन्वये ग्राम पंचायतीचे विभाजन
/ एल्ट्रीकरण किंवा त्रिशंकु भागासाठी
स्वतंत्र ग्रामपंचायतीची स्थापना
सर्व समावेशक सूचना

महाराष्ट्र शासन

ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग,

शासन निर्णय क्र. व्हीपीएम २६०३/प्र.क्र. १५४४/पंरा-४ (२८)

मंत्रालय, मुंबई - ४०००३२ दिनांक १२ फेब्रुवारी २००४

वाचा : - शासन परिपत्रक ३५ व्हीपीएम ११८९ क.नं. ३०१०/२२ दिनांक ५.२.९०

शासन निर्णय :-

ग्राम पंचायतीचे विभाजन करून स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करणे अथवा एकात्रीकरण अथवा त्रिशंकु भागाच्या त्रिकोणी स्वतंत्र ग्रामपंचायती स्थापन करण्याच्या कार्यपद्धतीबाबत शासनाने दि. ५.२.९० रचा परिपत्रकान्वये सूचना दिलेल्या आहेत. तथापि, सद्य परिपत्रकान्वये निश्चित केलेले निकष हे त्या वर्षापूर्वीचे असल्याने, सध्याच्या परिस्थितीत सदर निकषांमध्ये बदल करणे आवश्यक आहे. याबाबतचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता. तसेच ग्रामपंचायतीच्या प्रशासकीय, आर्थिक व वैधानिक बाबींच्या संदर्भात शासनाने १९९६ मध्ये नेमलेल्या गगगणी समितीने ग्रामपंचायत स्थापनेबाबतच्या निकषात बदल करण्याबाबत शिफारस केली होती. वास्तव गगगणी समितीने केलेल्या शिफारशीच्या माध्यमांनुसार स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करण्याबाबतच्या निकष व अटीमध्ये सुधारणा करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

२. आता याप्रकरणी शासनाने स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करण्याकरीता खालील निकष व अटी निश्चित करण्याचा निर्णय घेतला आहे -

१) महसुली गाव :- ग्रामपंचायतीचे विभाजन / एकात्रीकरण / त्रिशंकु भागासाठी स्वतंत्र ग्राम पंचायत स्थापन करताना, शासन स्तरावर केवळ 'महसुली गाव' या घटकाचा विचार करण्यात येतो. ज्या त्रिकोणी स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करण्याची आहे, ते क्षेत्र महाराष्ट्र जमिन महसुल अधिनियम १९६६ च्या कलम ४ (१) नुसार

स्वतंत्र महसूली गाव म्हणून जाहीर झालेले अन्वले पाहिजे. महसूल विभागाने स्वतंत्र महसूली गाव म्हणून जाहीर न केलेल्या क्षेत्रासाठी स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करता येणार नाही.

ब) लोकसंख्या :- ज्या महसूली गावी, स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करावयाची असेल, त्या गावांची लोकसंख्या कमीत कमी दोन हजार असणे आवश्यक आहे. केवळ अपवादात्मक प्रकरणात (उदा. आदिवासी व तांडा या भागांसाठी किंवा दोन गावांत जर तीन कि.मी. पेक्षा जास्त अंतर असेल) तर त्या भागाकडून किमान लोकसंख्या एक हजार असणे आवश्यक आहे. पाटबंधारे प्रकल्पामुळे प्रकल्प विस्थापितांच्या पुनर्वसनासाठी जी नवीन गावठाणे बसविता येतात, अशा ठिकाणी, स्वतंत्र ग्राम पंचायत स्थापन करण्याकरिता प्रस्तावित ग्राम पंचायतीचे किमान लोकसंख्या एक हजार असणे आवश्यक आहे.

क) आर्थिक परिस्थिती :- नव्याने स्थापन करण्यात येणारी ग्रामपंचायत आर्थिकदृष्ट्या सक्षम असणे आवश्यक आहे. म्हणजेच तिचे दरडोई वार्षिक कररुपी उत्पन्न किमान रु. ३०/- असणे आवश्यक आहे. दुर्गाराल व आदिवासी भागासाठी दरडोई कररुपी वार्षिक उत्पन्न किमान रु. २५/- असणे आवश्यक आहे. पाटबंधारे प्रकल्पामुळे प्रकल्प विस्थापितांच्या पुनर्वसनासाठी जी नवीन गावठाणे बसविण्यात येतात, अशा ठिकाणी स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करण्याकरिता प्रस्तावित ग्राम पंचायतीचे दरडोई कररुपी वार्षिक उत्पन्न रु. २०/- असणे आवश्यक आहे.

ड) स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करण्याची मागणी :- विभागाय आयुक्त किंवा जिल्हा परिषद यांनी स्वतःहून स्वतंत्र ग्रामपंचायतीचे प्रस्ताव द्यावे नयेत. गावातील रहिवासी किंवा ग्रामपंचायत यांनी तशी मागणी केली तरच तत्वावर विचार करावा. स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करण्याचे प्रस्ताव कोणत्याही स्तरावर क्षेत्रीय अधिका-यांनी प्रलंबित ठेवू नयेत. सदर प्रस्तावावर त्वरीत कार्यवाही करून अंतिम निर्णयासाठी शासनाकडे सादर करावे. प्रस्ताव निकषात बसत नसल्यास, त्याप्रकरणी त्वरीत निर्णय घेऊन क्षेत्रीय अधिका-यांनी संबंधितांना त्याबाबत कळविणे आवश्यक आहे. यास्तव, संबंधित क्षेत्रीय अधिका-यांनी, याबाबत वेळोवेळी आढावा घेऊन ग्राम पंचायत विभाजनाचे प्रस्ताव कोणत्याही स्तरावर प्रलंबित राहणार नाही याची दक्षता घ्यावी.

इ) स्थायी समिती आणि संबंधित ग्राम पंचायतीशी विचार विनिमय :- बहुतांश प्रस्ताव कारण नसताना ग्राम पंचायत स्तरावर तसेच जिल्हा परिषद स्तरावर (स्थायी समिती) संबंधित ग्रामपंचायत तसेच संबंधित जिल्हा परिषदेच्या स्थायी समितीच्या ठराव संमत करण्याच्या कारणास्तव प्रलंबित असतात. ग्रामस्थांनी मागणी केल्यावर

ग्रामपंचायतीने स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करण्याच्या प्रस्तावावर तारित ठराव करणे आवश्यक आहे. तसेच असे प्रस्ताव जिल्हा परिषदेच्या स्थायी समितीकडे प्राप्त झाल्यावर स्थायी समितीने याबाबत त्वरित ठराव करणे आवश्यक आहे. एखाद्या ग्रामपंचायतीच्या ठिकाणी ग्रामपंचायत अस्तित्वात नसल्यास त्यावेळी त्या ग्रामपंचायतीच्या प्रशासकाने केलेला ठराव ग्राह्य धरण्यात येईल. तसेच एखाद्या जिल्हा परिषदेच्या ठिकाणी स्थायी समिती अस्तित्वात नसल्यास, त्यावेळी प्रशासकाने केलेला ठराव ग्राह्य धरण्यात येईल.

इ) ग्रामस्थांची मागणी :- ग्रामस्थांनी मागणी केल्यानंतर ग्रामपंचायतींनी ठराव करण्यापूर्वी खालील सूचनांचे धारन करणे आवश्यक आहे.

- (१) ग्राम पंचायतीचे विभाजन / एकत्रीकरण करीत असताना त्याबाबत संबंधित गावामधील गारक-यांना त्यांची बाजू मांडण्याची पुरेशी संधी देण्यात आली पाहिजे.
- (२) ज्या ग्रामपंचायतीचे विभाजन / एकत्रीकरण करावयाचे आहे . त्या ग्रामपंचायतीमधील सर्व गावांच्या चावडीवर . ग्रामपंचायतीमध्ये अथवा संबंधित प्रभागामधील प्रमुख ठिकाणी तशी लेखी सूचना लावण्या आली पाहिजे.
- (३) त्याचबरोबर प्रस्तावित ग्राम पंचायत विभाजन / एकत्रीकरण याबाबतची जाहिर सूचना उपरोक्त ठिकाणी होत वाजवून वा अन्यप्रकारे देण्यात आली आहे.
ग्रामपंचायतीने ग्रामस्थांच्या पास झालेल्या हरकती व सूचना लक्षात घेऊन, सुस्पष्ट ठराव करणे आवश्यक आहे.

च) दोन वर्षांचा कालावधी ग्रामपंचायतीची नियडणूक होउन , ग्रामपंचायत अस्तित्वात आल्यापासून दोन वर्षांच्या कालावधीपर्यंत ग्रामपंचायतीचे विभाजन / एकत्रीकरण करू नये.

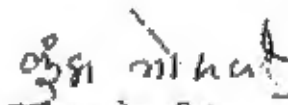
ड) त्रिशंकू गावे - राज्यातील बाही गावांचा किंवा भागांचा समावेश नगर परिषद किंवा ग्रामपंचायतीच्या हद्दीत नवून यामुळे तेथील जनतेला नगर परिषद

किंवा ग्रामपंचायत निवडणूकामध्ये भाग घेता येत नाही. आणि स्थानिक नागरी सुविधांपासून वंचित रहावे लागते. म्हणून अशी गावे किंवा भाग त्रिशंकु अवस्थेत न ठेवता नजीकच्या नगरपरिषद / ग्रामपंचायतीमध्ये समाविष्ट करण्याचे प्रस्ताव विभागीय आयुक्त यांनी शासनास त्वरित सादर करावे. किंवा त्याठिकाणी स्वतंत्र ग्रामपंचायत स्थापन करण्याचे प्रस्ताव शासनस त्वरित सादर करावे. असे प्रस्ताव कोणत्याही स्तरावर प्रलंबित ठेवण्यात येऊ नये. याबाबत विभागीय आयुक्तांनी वेळोवेळी आढावा घेऊन, आपल्या विभागात त्रिशंकु क्षेत्र राहणार नाही याची दक्षता घ्यावी.

ज) मुख्य ठिकाण - मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम १९५८ च्या कलम (४) अन्वये जे महमूली गाव स्वतंत्र गाव म्हणून जाहिर झालेले असेल, तेच गाव त्या ठिकाणचे मुख्य ठिकाण म्हणून दर्शविले जाईल.

झ) ग्राम पंचायत विभाजनाचे प्रस्ताव :- ग्रामपंचायत विभाजनाचे प्रस्ताव शासनास सादर करताना ग्रामपंचायतीचा ठराव व स्थायी समिती जिल्हा परिषदेचा ठरावासह मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद यांची स्पष्ट शिफारस व विभागीय आयुक्तांची स्पष्ट शिफारस समाविष्ट करूनच प्रस्ताव विभागीय आयुक्तांनी शासनास विहीत प्रपत्रात व सर्व कागदपत्रांसह सादर करावे. ग्राम पंचायत निवडणुकीची प्रक्रिया सुरू झाल्यावर तसेच आचारसंहिता लागू असल्यास ग्राम पंचायतीचे विभाजन / स्वतंत्र ग्राम पंचायत स्थापन करता येत नाही. ही गोष्ट ध्यानात घेऊन, प्रस्ताव शासनाकडे आचारसंहिता लागू होण्यापूर्वीच सादर करण्याची दक्षता घ्यावी. ग्राम पंचायत निवडणुकीची प्रक्रिया सुरू झाल्यावर, विभागीय आयुक्तांनी विभाजनाचे प्रस्ताव शासनाकडे सादर करू नयेत.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(कुंदा गोसावी)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

- प्रति :
- १) विभागीय आयुक्त (सर्व)
 - २) जिल्हाधिकारी (सर्व)
 - ३) जिल्हा परिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी (सर्व)
 - ४) निवड नस्ती - का.क्र. पं०-४ (२२)